

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.638

DOI <https://doi.org/10.32782/LST/2021-3-15>

Каріна АЛІЄВА

ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, пр. Гагаріна, 26, м. Дніпро, Україна, 49005

ORCID: 0000-0002-2346-9026

Бібліографічний опис статті: Алієва, К. (2021). Генезис понять честі та гідності особи як об'єктів кримінально-правової охорони. *Law. State. Technology*, 3, 98–103, doi: <https://doi.org/10.32782/LST/2021-3-15>

ГЕНЕЗИС ПОНЯТЬ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ ЯК ОБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Мета роботи – визначити особливості генезису понять честі та гідності особи як об'єктів кримінально-правової охорони та надати пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України.

Методологія. Для досягнення мети роботи використовувалися діалектичний та історико-правовий методи.

Наукова новизна. Уперше запропоновано надати визначення понять честі та гідності особи в окремій нормі у розділі III «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи» Особливої частини Кримінального кодексу України. Дістало подальший розвиток дослідження питань генезису понять честі та гідності особи як об'єктів кримінально-правової охорони. Ці поняття виникли з початком усвідомлення людиною своєї особистості. Поява відчуття гідності, а також самоповаги і честі, відбувалася на пізніх стадіях розвитку первісного суспільства. Ідеї про людську гідність почали формуватися під час розкладання рабовласницького суспільства й отримали свій подальший розвиток у феодалізмі. Із розвитком капіталістичних промислових відносин змінилися й уявлення про честь та гідність. Уперше ідеологи епохи Відродження висунули і розвинули категорію людської гідності. Категорії гідності та честі історично еволюціонували самостійно як окремі поняття. Чинне законодавство України не містить визначення понять честі та гідності. Визначення загальних понять честі та гідності особи в Кримінальному кодексі України дасть змогу передбачити у спеціальних нормах посилену кримінальну відповідальність за посягання на честь та гідність окремих категорій осіб, зокрема працівників правоохоронних органів.

Висновки. Відсутність законодавчого визначення понять честі та гідності особи не сприяє правильному застосуванню положень нормативно-правових актів, які передбачають відповідальність за посягання на ці об'єкти.

Ключові слова: честь особи, гідність особи, кримінальна відповідальність, кримінально-правова охорона.

Karina ALIYEVA

Postgraduate Student at the Department of Criminal Law and Criminology, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, 26 Gagarina Avenue, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: 0000-0002-2346-9026

To cite this article: Aliyeva, K. (2021). Genezy's ponyat' chesti ta gidnosti osoby yak ob`yektiv kry`minal`no-pravovoyi oخورony [Genesis of concepts of honor and dignity of a person as objects of criminal protection]. *Law. State. Technology*, 3, 98–103, doi: <https://doi.org/10.32782/LST/2021-3-15>

GENESIS OF CONCEPTS OF HONOR AND DIGNITY OF A PERSON AS OBJECTS OF CRIMINAL PROTECTION

The purpose of the work is to determine the peculiarities of the genesis of the concepts of honor and dignity of a person as objects of criminal legal protection and to provide proposals for improving the criminal legislation of Ukraine.

Methodology. To achieve the purpose of the work, dialectic and historical and legal methods were used.

Scientific novelty. For the first time, it was proposed to define the concepts of honor and dignity of a person in a separate norm in Section 3 «Criminal offenses against the will, honor and dignity of a person» of the Special

Part of the Criminal Code of Ukraine. Further development of the study of the genesis of the concepts of honor and dignity of a person as objects of criminal protection has been further development. These concepts arose with the beginning of a person's awareness of his personality. The emergence of a sense of dignity, as well as self-esteem and honor, took place in the later stages of the development of primitive society. Ideas about human dignity began to form during the decomposition of slave-owning society and received their further development in feudalism. With the development of capitalist industrial relations, the idea of honor and dignity has changed. For the first time, the ideologues of the Renaissance put forward and developed the category of human dignity. Categories of dignity and honor have historically evolved independently as separate concepts. The current legislation of Ukraine does not contain the definition of concepts of honor and dignity. The definition of general concepts of honor and dignity of a person in the Criminal Code of Ukraine will provide opportunities to provide in special norms enhanced criminal liability for insignia in honor and dignity of certain categories of persons, in particular, law enforcement officers.

Conclusions. *The lack of legislative definition of the concepts of honor and dignity of a person does not contribute to the correct application of the provisions of normative legal acts that provide for liability for insentation of these objects.*

Key words: *honor of a person, dignity of a person, criminal liability, criminal protection.*

Актуальність проблеми. Україна знаходиться на шляху до становлення її як правової європейської держави. Характерною рисою будь-якої правової держави є верховенство закону в усіх сферах життя суспільства. При цьому верховенство закону неодмінно пов'язане з ефективною діяльністю правоохоронних органів. Ураховуючи, що в умовах сьогодення довіра суспільства до правоохоронних органів України потребує цілеспрямованого зміцнення, для її відновлення розпочата реформа цих органів. Така реформа потребує проведення не лише суттєвих змін усередині цих органів, а й забезпечення ефективного захисту їхньої діяльності, зокрема кримінально-правовими засобами. Кримінальний кодекс України не містить не лише норм, які б передбачали відповідальність за неповагу до працівників правоохоронних органів, а й загальних норм про посягання на честь та гідність будь-якої особи, що свідчить про доцільність проведення досліджень у цій сфері. Проте таке дослідження неможливо провести без розгляду загальних питань, що стосуються ознак честі та гідності будь-якої особи незалежно від сфери її діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінальної відповідальності за діяння проти працівників правоохоронних органів досліджували як українські, так і зарубіжні науковці, зокрема М.І. Бажанов, Л.Д. Гаухман, П.Ф. Грішанін, В.Т. Дзюба, М.П. Журавльов, В.А. Клименко, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, М.І. Хавронюк, С.С. Яценко та ін. Питанням визначення ознак честі та гідності особи як об'єктів правопорушень присвячено праці К.В. Безроднової, Д.В. Бобрової, Т.В. Боднара, І.В. Жилінкової, О.О. Мережка, Р.О. Стефанчука, Р.Б. Шишки та ін. Разом із тим визначення ознак честі та гідності особи як об'єктів кримінальних правопорушень сьогодні не має єдиного підходу, що впливає на відсутність законодавчого закрі-

плення в Україні кримінальної відповідальності за посягання на ці об'єкти і не сприяє дослідженню питань визначення підстав та принципів криміналізації неповаги до працівника правоохоронного органу.

Мета дослідження. Визначити особливості генезису понять честі та гідності особи як об'єктів кримінально-правової охорони та надати пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Честь та гідність – поняття, які виникли з початком усвідомлення людиною своєї особистості. У проведених дослідженнях походження та розвитку цих понять починаючи з первісного суспільства робиться висновок, що поява відчуття гідності, а також самоповаги і честі відбувається на пізніх стадіях розвитку первісного суспільства. Честь родин та племен визначалася їхніми матеріальними благами, наявність яких свідчила про силу та мужність членів родини. У цей час людина не усвідомлювала себе як особистість, її індивідуальність була повністю придушена громадою. У первісному суспільстві розвивалися уявлення про колективні честь та гідність. Образ окремої людини прирівнювалася до образи роду. Примітивною формою захисту честі та гідності на цьому етапі виступала, зокрема, кровна помста (Фаст, 2020: 210).

Подальший розвиток понять честі та гідності пов'язаний із появою і формуванням класового суспільства. Уже в Стародавніх Греції і Римі поняття честі та гідності були співрозмірні з повагою до особистості. Громадська думка мала великий вплив на дії людей, а тому зовнішня честь греків була рушійною силою їхньої діяльності (Маріц, 2016: 58).

Категорія честі розглядалася й у ранніх етичних системах, зокрема Платоном та Аристотелем. Платон уважав честь нерозривно пов'язаною із законом, оскільки, на його думку,

втрата честі повинна призводити до втрати всіх прав. Своєю чергою, Аристотель наголошував на важливості честі та безчестя у житті кожної людини. Він назвав честь, славу та пошану найвеличчішими із зовнішніх благ, а у пошані бачив головну і майже виняткову мету політичного життя. За Аристотелем честь мала велике значення, оскільки надавала людині свідомості своєї переваги, що цінувалося ним навіть більше, ніж сама честь (Аристотель, 1983: 130).

У рабовласницькому суспільстві поняття гідності не було розвиненим. Ідеї про людську гідність почали формуватися під час розкладання рабовласницького суспільства й отримали свій подальший розвиток у феодалізмі. Кодекс честі феодалів виражався передусім уявленнями про лицарську честь. Розвиток поняття лицарської честі суттєво вплинув на розвиток загального уявлення про честь та гідність будь-якої людини. Разом із тим ці процеси супроводжувалися значними негативними явищами. Так, усі, хто не належав до лицарства, піддавалися образам і приниженням, а найбільш цінними якостями були фізична сила і хоробрість. Найбільшу цінність для знаті мали відоме походження, титули, звання і багатство.

Разом із тим суспільним ідеалом Середньовіччя вважається добровільна співпраця представників різних станів заради спільної користі. Як пише невідомий поет середньовічної Німеччини, «священик, лицар і селянин мають бути товаришами. Селянин має обробляти землю для священика і лицаря, священик має рятувати селянина і лицаря з пекла, а шляхетний лицар зобов'язаний захищати селянина та священика від злодіїв, які їм загрожують» (Фаст, 2020: 211).

Із розвитком капіталістичних промислових відносин змінюються й уявлення про честь та гідність. Уперше ідеологи епохи Відродження висувають і розвивають категорію людської гідності, яка служила засобом протидії класовим нерівностям та привілеям.

Французькі просвітителі XVIII ст. розкритикували феодальні уявлення про людину, її гідність та честь. Свобода та рівність, на їхню думку, – це речі, які є найбільшим благом з усіх і які мають бути метою кожної системи законодавства. За словами Руссо, «відмовитися від своєї свободи означає відмовитися від своєї людської гідності, прав людини та навіть від своїх обов'язків» (Руссо: 6).

Проте філософи того часу мали й інші думки з приводу досліджуваних понять. Зокрема, Шопенгауер не визнавав поняття «людська гідність». На його думку, «порожні фрази про

людську гідність» покладаються не на точні поняття, а на забобони. Визначення честі як зовнішньої совісті, а совісті – як внутрішньої честі виглядає яскраво, проте не має ясності та глибини. Правильніше казати, що об'єктивно честь – це думка інших про нашу цінність, а суб'єктивно – наш страх перед цією думкою. Отже, на думку Шопенгауера слід відрізнити суб'єктивні та об'єктивні ознаки честі та залежність їх між собою (Шопенгауер).

Й. Екштейн обґрунтовував, що «честь» має два головних значення: зовнішня честь, або визнання, повага до людини, і внутрішня честь, почуття честі. Внутрішня честь повністю ізольована від честі зовнішньої і не перебуває у жодній залежності від громадської думки (Екштейн, 2016, с. 25).

Завершуючи короткий історичний огляд розвитку та формування понять честі та гідності, хочемо зробити деякі висновки. Як уже згадувалося вище, перші уявлення про честь і гідність виникають у примітивному суспільстві, але як явища моралі вони остаточно формуються тільки з появою класів. Окрім того, слід зазначити, що категорії гідності та честі історично еволюціонували самостійно як окремі поняття. При цьому категорія честі починає розвиватися набагато раніше, ніж категорія гідності.

Щодо розуміння сутності честі та гідності сьогоденні зазначимо, що законодавчі визначення цих понять в Україні відсутні. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27.02.2009 № 1 зазначає, що чинне законодавство не містить визначення понять гідності, честі чи ділової репутації, оскільки вони є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту. Зокрема, під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, з честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло, а під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових та професійних якостей під час виконання нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків. Під діловою репутацією юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб – підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, розуміється оцінка їхньої підприємницької, громадської, професій-

ної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин (Постанова Пленуму Верховного Суду України, 2009).

Відсутність законодавчого визначення понять честі та гідності особи не сприяє правильному застосуванню положень нормативно-правових актів, які передбачають відповідальність за посягання на ці об'єкти, у тому числі й за посягання на честь та гідність працівника правоохоронного органу.

Чесць та гідність досить широкі, багаті за змістом та глибоко діалектичні за своєю природою поняття. Вони можуть сприйматися як у сфері моральної свідомості (як почуття або як поняття) та у сфері етики (як категорії моралі). Поняття честі та гідності нерозривно пов'язані між собою, однак це жодним чином не говорить про їх ідентичність.

Спроби визначити поняття честі та гідності одне через одне не повною мірою відповідають історії їхньому розвитку, оскільки вони еволюціонували як самостійні поняття, а тому, на нашу думку, визначення, які враховують різницю між ними, слід визнати більш переконливими.

На нашу думку, існують основні підходи до визначення поняття честі. За найпоширенішими з них честь включає два основні елементи: самооцінку особою своєї гідності та оцінку гідності цієї особи суспільством, тобто честь – це позитивна оцінка, яка дається суспільством конкретній людині (Підгородинський, с. 1–5). Названі елементи визначають об'єктивні та суб'єктивні ознаки честі.

У наведеному вище визначенні честі її суб'єктивний бік за своїм змістом співпадає з визначенням гідності особи, що, на нашу думку, не відображає повною мірою сутність кожного із цих понять і не дає можливості виокремити специфічні ознаки кожного з них.

Щодо зовнішніх (об'єктивних) ознак поняття честі більшість визначень, вироблених теорією, є так чи інакше тотожними. Ключовою зовнішньою ознакою поняття честі визнається оцінка діяльності, поведінки особи іншими людьми, тобто репутація. Як зазначає Й. Екштейн, кожна людина, яка вступає у відносини з іншою, оцінює цю людину. Якщо при цьому ця оцінка знаходить свій прояв ззовні, її називають честю, тобто зовнішньою честю (Екштейн, 2016: 43).

При цьому до репутації можна віднести будь-яку зовнішню оцінку людини, тоді як честь – це лише її моральна оцінка. Наприклад, якщо особа має репутацію майстра своєї справи, проте вчиняє тяжке правопорушення і, відповідно, спричиняє негативну моральну оцінку з боку суспільства, репутація такої особи як

майстра не страждає. Відповідно, не будь-яка репутація визнається честю особи, а тільки та, що пов'язана з моральною репутацією.

Яскравим прикладом наведеної ситуації є вчинення необережного тяжкого злочину (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило смерть потерпілого) відомим радянським, а пізніше російським актором Михайлом Єфремовим. Учинення ним злочину, безумовно, негативно вплинуло на його загальну моральну оцінку з боку суспільства, проте репутація цієї людини як професіонала у своїй сфері фактично не постраждала (Російський актор Єфремов отримав вісім років колонії за смертельне ДТП, 2020).

Як правило, репутація людини значною мірою залежить від самої людини, оскільки формується залежно від її поведінки і ставлення до інтересів інших людей, суспільства і держави. При цьому більш-менш об'єктивне судження про людину може ґрунтуватися не на поодиноких діях та вчинках, а завдяки їх сукупності. Адекватність моральної оцінки безпосередньо залежить від достовірності, повноти, своєчасності інформації та правильності її обробки. При цьому, звичайно, необхідно враховувати не лише кінцевий результат дій та вчинків людини, а й мотиви, цілі, якими вона керувалася під час їх учинення. Природно, що така оцінка згодом перетворюється на суспільну свідомість разом з іншою інформацією про особистість і тільки після цього стає репутацією – сталою оцінкою людини у суспільній думці оточуючих.

Чесць як репутація тісно пов'язана з категоріями добра і зла, справедливості та несправедливості, обов'язку. Взаємозв'язок між «честю» та «добром» відображений у словосполученні «добре ім'я», яке широко використовується як синонім честі.

Що стосується суб'єктивного боку честі, то це, на нашу думку, здатність конкретної людини оцінювати свої дії з погляду моральних норм, правил і принципів, які існують у цьому суспільстві, придушувати аморальні почуття та наміри, які вважаються нечесними. Свідомість і почуття честі досить близькі за значенням поняття, але не тотожні. Людина у своїй поведінці не просто піддається почуттям, а займає певну позицію щодо них: одні приймає, інші – відкидає.

Таким чином, можна стверджувати, що внутрішній бік честі завжди нерозривно пов'язаний із соціальним боком, безпосередньо впливає на неї.

Оскільки честь як моральна цінність тісно пов'язана з гідністю, розглянемо детальніше

зміст останнього поняття. Найчастіше гідність розглядається як один із боків індивідуальної свідомості й ототожнюється з почуттям власної гідності, з усвідомленням особистістю своєї значущості та цінності. Така позиція близька й юридичній науці, де традиційно під гідністю розуміється певна самооцінка особистості, яка базується на суспільній оцінці.

Поняття гідності є одним з основних понять гуманізму і має низку значень, зокрема: цінність людини взагалі (людська гідність); цінність будь-якої конкретної особистості (особиста гідність); цінність представника певної соціальної спільноти людей або соціальної групи (гідність працівника поліції, підприємця, вченого тощо); цінність групи людей (колективна гідність, національна гідність); свідомість і почуття власної гідності; зовнішній прояв своєї значущості, повага до себе.

Розуміння гідності як суспільної цінності конкретної людини, як сукупності її позитивних якостей – найперше визначення цього поняття з найдавніших часів. Сьогодні гідність тієї чи іншої людини полягає у духовних та фізичних якостях, які є цінними для суспільства у цілому. У своїй органічній єдності ці особисті якості становлять те, що прийнято називати особистою гідністю.

Поряд із поняттям особистої гідності склалися уявлення про людську гідність як про цінності людини взагалі незалежно від її конкретних властивостей та особливостей. Людина має певну цінність безвідносно до своїх індивідуальних якостей, соціального стану, професійної належності. Із визнання за людиною цінності взагалі впливає визнання певних економічних, політичних та інших прав особистості, які потребують реального забезпечення. У тому суспільстві, де такі права не визнаються і не дотримуються, не можна серйозно говорити про існування людської гідності.

Зауважимо, що гідність, як і честь, поєднує у собі внутрішній та зовнішній боки. Її об'єктивний характер полягає у тому, що як моральна цінність гідність визначається наявними суспільними відносинами і певною мірою нерідко не залежить від конкретної людини. Саме цією обставиною зумовлюється існування правового захисту гідності людини незалежно від її особистих моральних якостей. Але це поняття виступає ще й як свідомість і почуття власної гідності.

Юридичне визначення понять честі та гідності безпосередньо пов'язане з психологічним розумінням природи цих понять. В узагальненому аксіопсихологічному розумінні честь характеризується як поняття моральної свідомості і категорія етики, що тісно пов'язана і в багатьох відношеннях схожа з категорією гідності. Поді-

бно до гідності поняття честі розкриває відношення людини до самої себе і ставлення до неї з боку суспільства. Проте на відміну від поняття гідності моральна цінність особистості у понятті честі пов'язується з конкретним суспільним становищем людини, видом її діяльності та визнаннями за нею моральними заслугами. Якщо уявлення про гідність людини виходить із принципу рівності всіх людей у моральному відношенні, то поняття честі, навпаки, диференційовано оцінює людей, що знаходить відображення в їхній репутації. Відповідно, честь вимагає від людини підтримувати (виправдовувати) ту репутацію, котру має вона сама чи колектив, до якого вона належить (Рибалка, 2009: 2–3).

Отже, визначення честі та гідності у психології також певною мірою ототожнюють ці поняття та перетинають їхні ознаки між собою.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, поняття гідності, яке є своєрідним відображенням соціальної оцінки людини у її свідомості, як з юридичного, так і з психологічного погляду нерозривно пов'язане з поняттям честі. Такий зв'язок є цілком природним, оскільки особа, яка перебуває у певному колективі, суспільстві у цілому, не може не зважати на те, як цей колектив чи суспільство її оцінює. Про безпосередню єдність честі та гідності свідчить і та обставина, що їхньою основою є моральність.

Проте повне ототожнення понять честі та гідності є невірним. Також сумнівним видається включення гідності цілком до змісту поняття честі. Це самостійні, хоча і взаємопов'язані, поняття.

Пропонуємо передбачити у Кримінальному кодексі України відповідальність за посягання на честь та/чи гідність особи в окремій нормі у розділі III «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи» Особливої частини й надати визначення цих понять у цій нормі. Зокрема, під честю розуміти позитивне сприйняття конкретної фізичної особи сторонніми особами, яке базується на дотриманні такою особою загальноприйнятих правових та моральних норм у колективі/суспільстві. Гідність визначити як внутрішнє сприйняття фізичною особою себе як унікальної особистості, яка дотримується загальноприйнятих правових та моральних норм у колективі/суспільстві.

Визначення загальних понять честі та гідності особи у Кримінальному кодексі України дасть змогу передбачити у спеціальних нормах посилену кримінальну відповідальність за посягання на честь та гідність окремих категорій осіб, зокрема працівників правоохоронних органів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фаст О. Роль середньовічної правової доктрини у формуванні уявлень про честь та гідність як правового інституту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 208–214.
2. Маріц Д. Практичні проблеми захисту честі і гідності фізичної особи і всесвітній мережі Інтернет. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2016. № 6. Ч. 1. С. 57–61.
3. Аристотель. Сочинения в четырёх томах. Т. 4. Москва, 1983. 830 с. URL: <http://pavroz.ru/files/aristotle4.pdf> (дата звернення: 11.08.2021).
4. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или Принципы политического права. URL: https://www.civisbook.ru/files/File/Russo_O_dogovore.pdf (дата звернення: 11.08.2021).
5. Шопенгауэр А. Афоризмы житейской мудрости. URL: http://lib.ru/FILOSOF/SHOPENGAUER/aforizmy.txt_with-big-pictures.html (дата звернення: 11.08.2021).
6. Экштейн Й. Честь в философии и праве. Москва, 2016. 158 с.
7. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text (дата звернення: 11.08.2021).
8. Підгородинський В.М. Честь та гідність особи як об'єкти правової охорони в сучасній кримінально-правовій політиці: до постановки проблеми. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/pidgorodynsky.pdf> (дата звернення: 11.08.2021).
9. Російський актор Єфремов отримав 8 років колонії за смертельне ДТП. URL: <https://www.dw.com/uk/rosiyskiy-aktor-yefremov-otrymav-8-rokiv-kolonii-za-smertelne-dtp/a-54849479> (дата звернення: 11.08.2021).
10. Рибалка В.В. Честь і гідність особистості як фактори індивідуальної та соціальної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 1. С. 1–14. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsp/01_2009/09rvvtsb.pdf (дата звернення: 11.08.2021).

REFERENCES:

1. Fast O. (2020) Rol` seredn`ovichnoyi pravovoyi doktry`ny` u formuvanni uyavlen` pro chest` ta gidnist` yak pravovogo insty`tutu. [The role of medieval legal doctrine in shaping ideas of honor and dignity as a legal institution]. *Entrepreneurship, economy and law*. [in Ukrainian].
2. Maricz D. (2016) Prakty`chni problemy` zaxy`stu chesti i gidnosti fizy`chnoyi osoby` i vsesvitnij merezhi Internet. [Practical problems of protecting the honor and dignity of an individual and the Internet]. *National Yurydical Journal: Theory and Practice*. [in Ukrainian].
3. Ary`stotel` (1983) Sochy`neny`ya v chetyr`x tomax. [Essays in four volumes]. Moscow. [in Russian].
4. Russo Zh.-Zh. Ob obshhestvennom dogovore, y`ly` pry`ncy`py poly`ty`cheskogo prava. [Under the general agreement, and the principles of lytic law]. [in Russian].
5. Shopengauэр A. Afory`zmy zhy`tejskoj mudrosty`. [Aphorisms of rye wisdom]. [in Russian].
6. Ekshtejn J. (2016) Chest` v fy`losofy`y` y` prave. [Honor in phylosofia and right]. Moscow. [in Russian].
7. Pro sudovu prakty`ku u spravax pro zaxy`st gidnosti ta chesti fizy`chnoyi osoby`, a takozh dilovoyi reputaciyi fizy`chnoyi ta yury`dy`chnoyi osoby`: Postanova Plenumu Verxovnogo Sudu Ukrayiny`. [On judicial practice in cases on the protection of dignity and honor of an individual, as well as the business reputation of an individual and a legal entity: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine]. [in Ukrainian].
8. Pidgorody`ns`ky`j V.M. Chest` ta gidnist` osoby` yak ob`yekty` pravovoyi oxorony` v suchasnij kry`minal`no-pravovij polity`ci: do postanovky` problemy`. [Honor and dignity of a person as objects of legal protection in modern criminal law policy: to the statement of the problem]. [in Ukrainian].
9. Rosijs`ky`j aktor Yefremov otry`mav 8 rokiv koloniyi za smertel`ne DTP. [Russian actor Efremov received 8 years in prison for a fatal accident]. [in Ukrainian].
10. Ry`balka V.V. (2009) Chest` i gidnist` osoby`stosti yak faktory` indy`vidual`noyi ta social`noyi bezpeky`. [Honor and dignity of the individual as factors of individual and social security]. *Scientific bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*. [in Ukrainian].